

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Polarisatie-simulatie

Stapel, J.

Citation

Stapel, J. (1978). Polarisatie-simulatie. *Acta Politica*, 13: 1978(2), 275-281. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451871>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451871>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

ma?: Traditionele en radicale uitgangspunten in de studie der internationale betrekkingen', in: Fenna van der Burg e.a., *Vrede en Oorlog: Opstellen voor prof. mr. B. V. A. Röling*, Amsterdam: Arbeiderspers (Synopsis), 1977, pp. 15-42.

Vesey, G. N. A., 'Agent and Spectator: the double aspect theory', in: *Royal Institute of Philosophy Lectures*, Vol I, 1966, pp. 139-159.

Wright, Q., *A Study of War*, Chicago etc.: University of Chicago Press, 1965*

Zwart, P. J., *Causaliteit*, Assen: Van Gorcum, 1967.

Onderzoek

Polarisatie-simulatie

door J. Stapel

Circa tien jaar geleden hebben we bij het NIPO voor 't eerst een Links/Rechts 'semantic differentiel' schaal toegepast (Zie Acta Politica, oktober 1968).

Enige jaren geleden is hij bij het NIPO continu (d.w.z. praktisch wekelijks) in gebruik genomen.

Dat is gebeurd omdat deze eenvoudige schaal voldoet aan veel van de eisen die men aan zo'n instrument kan stellen.

Het is een stimulus waarop respondenten met (toenemend) gemak blijken te kunnen reageren. Het gebruikt een (politiek) begrippenpaar van (toegenomen) algemene gangbaarheid. Het is overzichtelijk en gemakkelijk registreerbaar.

Een van de aanduidingen voor de gangbaarheid en begrijpelijkheid is dat het geen antwoord-percentages, dat in 1968 nog 20 % bedroeg en in 1975 nog ± 10 %, intussen is gedaald tot 6 % à 7 %.

(En dat in wekelijks verse steekproeven, er is geen sprake van 'panel-gewinning'.)

In Elseviers Magazine is er voor 25 mei 1977 een en ander over gepubliceerd. Een van de interessante aspecten van de frequentieverdelingen over de zeven posities tussen links en rechts is de grote stabiliteit over vrij lange perioden.

Dat maakt de links/rechts-schaal aan de ene kant tot een nuttige achtergrond voor de interpellatie (en mogelijke herweging) van (voorgenomen) stemgedragswijzigingen maar maakt het aan de andere kant minder gevoelig.

Fijne nuances, nog nauwelijks hoorbare trillingen worden er blijkbaar niet zo goed mee opgevangen. Een langere schaal doet dat evenmin.

In internationaal onderzoek wordt elke zes maanden een schaal met 10 posities tussen links en rechts gehanteerd. De frequentie-verdeling in Nederland (en trouwens ook die in andere Noord-West-Europese landen — niet die in Frankrijk en Italië) lijkt steeds bijzonder veel op die van NIPO-7 punts-schaal: Hoogste percentage bij het 5e vierkantje (nooit het 6e) en een Gaussiaanse bubbel bij 5 en 6 samen.

(De op blz. 21 van het eerste Nationaal Verkiezingsonderzoek-verslag, De Nederlandse Kiezer 1977, gepubliceerde uitkomst wijkt er op merkwaardige

wijze van af, evenals het hoge percentage (18 %) dat zichzelf niet kon indelen).

Zeven punten tot negen 'uitrekken'

Om nu toch mogelijk verschuivingsignalen op te vangen is het NIPO in de loop van 1977 begonnen met toevoeging van de volgende vraag (onmiddellijk na de registratie op de 7-punts-schaal):

'Als u dit hokje niet zou mogen of kunnen kiezen, zou u dan vlak links of vlak rechts ervan kiezen?'

De eerste keer werd dit alleen gevraagd aan de respondenten die het middelste hokje gekozen hadden. De meerderheid verschoof inderdaad en met de resultaten voor ogen leek het verstandig om iedere ondervraagde de gelegenheid te bieden zich (desgewenst) nog een positie te verplaatsen.

Politieke propaganda is er immers (ondermeer) op uit zulke verschuivingen te bewerkstelligen en polarisatie-propaganda heeft niet alleen tot doel het politieke midden te elimineren maar ook om de uiteinden — de polen — te bevolken.

Met belangstelling werd uitgekeken naar de reacties van hen die zich al aan de

Tabel 1:

	Zelfindeling op 7-punts-schaal							
	links		(midden)			rechts		rand
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
	%	%	%	%	%	%	%	%
Na eventuele verplaatsing								
↓								
Nog linkser	59							3,9
Links (1)	13	61						8,1
(2)	28	10	61					13,5
(3)		29	13	36				16,4
(midden) (4)			26	15	20			12,1
(5)				49	10	19		18,3
(6)					70	10	26	14,0
Rechts (7)						71	16	8,6
Nog rechtser							58	5,1
	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)	(100)
Randtotaal	6,7	11,7	17,1	30,2	15,3	10,1	8,8	(100)
	links		(midden)			rechts		
	35,5					34,2		

uiteinden van de 7-punts-schaal genesteld hadden. Formeel gesproken konden zij op de voorgelegde schaal niet verder. Men bleek het in grote meerderheid anders te zien en er a.h.w. een nog linkser of nog rechtser hokje bij te verzinnen. Deze ondervraagden rekken de 7-punts-schaal dus achteloos uit. (Een deel, in elk hokje, wijzigt overigens niet van plaats en dat mag natuurlijk ook).

Wat er dan gebeurt wordt getoond in tabel 1. Die is gebaseerd op vijf NIPO-weekenquêtes, tussen 5 september en 19 oktober 1977 en wel op de 5.611 van de in totaal 5.990 ondervraagden die de zelfindeling tussen links en rechts presteerde (93,7 %).

De rechtsen gaan meer naar rechts, de linksen meer naar links en het grote politieke midden wordt tot ongeveer een achtste van het totaal ingedrukt. (In deze periode, tijdens de langdurige formatie-serie Den Uyl, won rechts van het midden bij deze verschuiving meer dan de linkerzijde.)

Hoe dat een aantal maanden lang in de tijd verlopen is komt straks aan de orde. Eerst lijkt het dienstig de partij-politieke betekenis van de links-rechts-schaal (gewoon en 'uitgerekt') te bespreken.

In tabel 2 worden de stemmers op de grote partijen (van de 'heeft gestemd'-

Tabel 2

	Opgaven heeft gestemd:							
	PvdA		CDA		VVD		D'66	
	na ver- plaat- schaal	sing	na ver- plaat- schaal	sing	na ver- plaat- schaal	sing	na ver- plaat- schaal	sing
	%	%	%	%	%	%	%	%
linkser dan								
links	—	8	—	1	—	x	—	2
links (1)	—	13	—	1	—	1	—	3
(2)	—	26	—	2	—	3	—	6
(3)	—	29	—	6	—	6	—	7
(midden) (4)	—	25	—	11	—	10	—	13
(5)	—	3	—	9	—	25	—	33
(6)	—	2	—	3	—	19	—	24
rechts	—	1	—	2	—	15	—	11
rechtser dan								
rechts	—	1	—	11	—	7	—	1
	100 % = 1.926		100 % = 1.591		100 % = 816		100 % = 329	
	respondenten		respondenten		respondenten		respondenten	

N.B.: X = minder dan 1/2 %. Door afrondingen niet alle totalen: 100 %

vraag, een redelijk zeker attribuut kort na verkiezingen; Maurice de Hond durft er, — met succes —, op te corrigeren) bekeken.

Voor alle partijkeuzen (dus ook de kleinere partijen en de groep die niet stemde of geen antwoord kan of wil geven) geldt dat bij de 7-punts-schaal 40,2 % der variantie wordt verklaard ($F = 31372,93$) en bij de uitgerekte schaal 41,3 % ($F = 32915,65$).

Bij de drie grootste partijen neemt door de gevraagde opschuiving links van het midden met 4 % à 5 % toe en de rechterzijde meer dan tien punten.

Alleen onder D'66-stemmers is het accres ter rechter en ter linkerzijde nage-

Tabel 3

	Zelf-indeling op 7-punts-schaal						
	links			(midden)			rechts
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	%	%	%	%	%	%	%
Heeft gestemd:							
PvdA	68	76	58	29	7	7	4
CDA	3	4	10	27	46	51	54
VVD	1	1	5	14	31	26	18
D'66	2	3	12	8	4	x	1
PPR	5	4	3	1	1	x	—
CPN	7	2	1	x	x	—	—
SGP	x	—	—	x	1	4	9
(100 % =)	(378)	(656)	(961)	(1.698)	(859)	(566)	(493)

Tabel 4

	Zelf-indeling na verschuiving op 'uitgerekte' schaal								rechtser dan rechts %
	linkser dan links %	links		(midden)			rechts		
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
		%	%	%	%	%	%	%	
heeft gestemd:									
PvdA	70	79	62	51	31	17	7	6	4
CDA	4	3	6	13	24	39	48	48	61
VVD	1	1	3	6	15	22	28	24	19
D'66	2	2	10	11	8	5	3	1	1
PPR	6	3	3	3	2	1	x	x	—
CPN	8	2	2	1	x	x	—	—	—
SGP	—	—	x	x	—	x	3	5	8
(100 % =)	(221)	(455)	(757)	(920)	(679)	(1.028)	(784)	(483)	(284)

noeg gelijk.

Wat links en rechts precies inhouden blijft ook . . . in het midden. Wekelijks nieuwe respondenten-uitspraken op velerlei gebied over links/rechts-schalen sorteren heeft geleerd dat er maar heel weinig opvattingen, standpunten en gevoelens in sterke mate met de politieke plaatsbepaling samenhangen. Uitgezonderd . . . uitgesproken politieke standpunten, zoals partijkeuze en ook de beoordeling van en het vertrouwen in uitgesproken politieke figuren zoals lijsttrekkers Den Uyl, Van Agt en Wiegel.

De partijkeuze, anders gezien want anders gepercenteerd, is per links/rechts-cel bepaald de moeite van het bekijken waard.

In tabellen 3 en 4 wordt zichtbaar dat de 'uitgerekte' L/R-schaal nog duidelijker differentieert dan de eenvoudige 7-punts-schaal al doet.

Polariseren a.u.b.

Wat vragen wij de respondenten eigenlijk wanneer wij ze voorhouden dat zij hun eerder gekozen plekje moeten verlaten? Een nieuwe keuze naar rechts of naar links, wat de polarisatie-gezinden in de vaderlandse politiek de kiezer in wezen ook vragen. Dat is vooral een aanslag op het midden en naaste omgeving omdat zich daar zo velen nestelen. (Drie middelste posities samen: 62,6 %, zie tabel 1).

In het vroege najaar werd de rechterzijde er groter door (zie tabel 1) en de partij-differentiatie zo mogelijk nog scherper. (Vergelijking tabellen 3 en 4). De CDA-stemmers van 25 mei 1977 huizen duidelijk nog meer ter rechterzijde dan de VVD-stemmers. Althans de gezamenlijke achterban van een CDA-VVD-kabinet is in dit opzicht veel homogener dan die van PvdA + CDA (al of niet met D'66) zou zijn.

Wat de beloofde harde linkse oppositie tegen Van Agt te weeg zal brengen wordt de moeite van waarneming ten zeerste waard. Wegpolariseren van het politieke midden behoeft geenszins tot linkse stemmenwinst te voeren. (Afgezien van het feit dat de noodzakelijke coalitie-vorming na elke verkiezing er — met of zonder anti-KVP-resoluties — er nooit gemakkelijker, althans 'gehoofwaardiger' op wordt.)

Van eind september tot en met eind november (1977) toen fracties en partijbesturen het niet gemakkelijk hadden gebeurde in de totale steekproeven weinig maar werden er bij sommige 'achterban'-steekproeven wel kleine verschuivingen zichtbaar.

Als men dan van politieke plaats zou moeten veranderen tenderen PvdA-stemmers in meerderheid naar links; het meest in de tweede helft van oktober toen Partijraad zijn uitspraak deed.

D'66-ers tenderden in die periode wat meer naar rechts maar dat sloeg om

na het einde der Den Uyl-formatie (op 4 november 1977).

VVD-stemmers bleven nog constanter dan zij die eerder dat jaar CDA gestemd hadden.

Het gehele najaar van 1977 voert min of meer geforceerd stuivertje wisselen pro resto tot versterking van de rechterhelft van het politieke spectrum.

Drie of vier weken NIPO-steekproeven samenvattend werd het volgende geregistreerd:

Tabel 5:

		Alle ondervraagden (die zichzelf indeling)		
Weken beginnend 26/9 - 3/10 en 10/10:		links van het midden %	midden %	rechts van het midden %
7 punts		35	31	34
(na verschuiving 9 punts (Accres in % van 7 punts- cijfers)		42	12 ¹ / ₂	45 ¹ / ₂
		(+20 %)	(-59 %)	(+34 %)
17/10 - 24/10	7 punts	34 ¹ / ₂	31 ¹ / ₂	34
- 31/10	9 punts	41 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	47
(Accres)		(+20 %)	(-63 %)	(+39 %)
7/11 - 14/11	7 punts	36	29 ¹ / ₂	34 ¹ / ₂
- 21/11 - 28/11	9 punts	41	13	46
(Accres)		(+14 %)	(-55 %)	(+33 %)

De drie weken voorafgaande aan het einde van Den Uyl's formatiepogingen (17 - 31 oktober e.v.) waren de meest polariserende periode.

Dat zat vooral bij de PvdA-stemmers. (Heeft gestemd-vraag).

Tabel 6:

Gaaf bij de op- schuifvraag naar:	Opgave heeft gestemd:							
	PvdA		CDA		VVD		D'66	
	links	rechts	links	rechts	links	rechts	links	rechts
	%	%	%	%	%	%	%	%
Weken beginnend:								
21/9 - 3/10 - 10/10	55	30	24	64	23	64	52	36
17/10 - 24/10 - 31/10	61	27	21	67	25	64	52	41
7/11 - 14/11 - 21/11								
- 28/11	55	31	27	67	23	66	59	30

Literatuur

Raad in het kwadraat

door G. H. Scholten

Naar aanleiding van:

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Overzicht externe adviesorganen van de centrale overheid*, Rapporten aan de Regering, nr. 11, 's-Gravenhage 1976;

Adviseren aan de Overheid, Voorstudies en achtergronden, 's-Gravenhage, 1977 (386 blz.);

Externe adviesorganen van de centrale overheid: beschrijving, ontwikkelingen, aanbevelingen, Rapport aan de Regering, nr. 12, 's-Gravenhage, 1977 (227 blz.)

Met deze publicaties heeft de WRR een belangrijke bijdrage geleverd aan het inkleuren van een deeltje van de nog grotendeels uit witte plekken bestaande politiek-bestuurlijke kaart van Nederland. Politici zowel als politicologen en bestuurskundigen hadden de betekenis van de externe adviescolleges van de rijksoverheid al lang onderkend. Ondanks de artikelen G. A. van Poelje in *Bestuurswetenschappen* (9, 1955, blz. 343-353 en 25, 1971, blz. 39-40) en een aantal monografieën over afzonderlijke raden, was er toch geen totaal overzicht over deze raden beschikbaar.

Het is een verdienste dat de WRR, met medewerking van de betrokken departementen, begin 1976 door middel van een enquête een groot aantal gegevens over deze raden heeft verzameld en geordend. Met het oog op de snelle veroudering van het materiaal is het overigens te hopen dat de aanbevelingen van de Raad zullen worden gevolgd om het bestand bij te houden.

In eerstgenoemde publicatie is, per departement gerangschikt, een overzicht van deze 'externe adviesorganen van de centrale overheid' gegeven. Het gaat hierbij om organen die een permanente adviserende taak hebben ten aanzien van het beleid van de centrale overheid, die door die overheid zijn ingesteld en wat de gewone leden betreft geheel of overwegend bestaan uit anderen dan rijksambtenaren, met als hoofdtaak het adviseren op het desbetreffende terrein.

Dit overzicht bevat de namen van deze colleges alsmede een aantal gegevens betreffende de taak, samenstelling en publicaties. Zelfstandig adviserende onderraden zijn eveneens vermeld. De publicatie bevat tevens een namen-